

REIJO RAIVOLA

Eurooppa-ulottuvuus koulutuksessa

Euroopan Yhteisö tuotti vuosina 1990–91 useita koulutuspoliittisia muistioita. Niitä ei tarkoitettu ohjeistoksi, vaan jäsenmaissa käytävän keskustelun ja väittelyn pohjaksi. Niiden vaikutus lienee kuitenkin käytännössä huomattavasti painavampi.

Muistiot sisältävät paljon kannatettavia, hyviä ajatuksia. Mutta niiden suhteen on aiheellista esittää myös useita kriittisiä varauksia, yksin siitä syystä, että ne rakentuvat jatkuvan taloudellisen kasvun itseäänselvyydelle.

JÄNNITE YHDENTYMIS- JA ERIYTYMISPYRKIMYSTEN VÄLILLÄ

Maapallon väestön lisääntyessä ja elämänmenon monimutkaistuessa on käynyt selväksi, että kansojen sisäinen, omaan päätösvaltaan perustuva sosiaalinen, taloudellinen ja poliittinen toiminta ei kykene ratkaisemaan ongelmia, joita ihminen jatkuvasti tuottaa fyysiselle ja sosiaaliselle ympäristölleen. Valtioiden väliset rajat ovat esteenä ihmisten, tavaroiden ja tiedon vapaalle kululle. Kilpailu elintilasta ja vaikutusvallasta leimahtaa aseelliseksi yhteenotoiksi, jotka uhkaavat laajentua syntymisalueittensa ulkopuolelle. Kiihtynyt teollinen toiminta kuluttaa luontoa tavalla, joka uhkaa tehdä lopun ihmisen elinmahdollisuuksista maapallolla. Ympäristösaasteet

eivät pysähdy valtakuntien rajoille. Luonnonmullistukset ja sodat ajavat ihmisiä pakosalle yli rajojen miljoonittain.

Esimerkkejä ylikansallisista ongelmista voisi jatkaa pitkällekin. Mahtavinkaan kansakunta ei niistä selviä yksin. Mikään valtio ei myöskään voi jättää huomiotta ratkaisujensa vaikutuksia muiden kansojen elämään. Ei siis ole ihme, että poliittiset johtajat ovat pyrkineet perustamaan maapallon kattavia järjestöjä ratkomaan ongelmia. Kansainliitto sai seuraajakseen Yhdistyneet Kansakunnat järjestöineen. On perustettu eri maanosia, toiminnallisia alueita tai ideologisia suuntauksia kattavia taloudellisia ja poliittisia yhteistyöjärjestöjä - ja sotilaallisia liittoutumia. Monet organisaatiot ovat muodostuneet alueelliseksi edunvalvontajärjestöksi kilpailussa muita ryhmittymiä vastaan. EY ja ETA ovat tyypillisiä esimerkkejä tästä. Ne on perustettu euroskleroosia torjumaan vastavoimaksi Tyynen valtameren nousevien mahtien taloudelliselle ja teknologiselle vallalle.

Jo Napoleon ja Hitler halusivat rakentaa Euroopasta yhtenäisen poliittisen valtatekijän, tosin muut kansakunnat omalleen alistettuna. Ei ole ihme, että pienet valtiot tuntevat epäluuloa Strasbourgien, Pariisin ja Brysselin päättäjiä kohtaan.

Eurooppalaista identiteettiä on aina muovannut kaksi vastavoimaa: toisaalta eristäytyminen ja individualismi, jotka näkyvät pirstoutuneena poliittisena karttana, toisaalta universalismi ja ”länsimaisuus”, jotka ilmenevät kulttuuripohjan ja yhteiskunnallisten instituutioiden samankal-

taisenä kreikkalais-roomalais-juutalais-kristillinen perintönä (Raivola 1988). Tulevaa eurooppalaista ohjaakin neljä ideologiaa: partikularistinen (kansanosan/ osavaltion tms. mahdollisimman suureen itsenäisyyteen pyrkivä) ja etninen kotiseutu-ate, huoli kansallisen suveriniteetin säilyttämisestä, eurooppalaisuus ja kansainvälinen solidariteetti (Suvanto 1992). Esi-merkkeinä näistä neljästä olkoot vaikkapa Jugoslavian tapahtumat, Tanskan Maastricht-kansanäänestys, Euroopan neuvosto sekä YK ja kansainväliset avustusjärjestöt.

Rooman sopimuksen, joka muodosti alkupe- räisen kuuden länsieuroopalaisen maan talous- yhteisön, 35. voimassaolon vuosi päättyi taian- omaiseen päivämäärään 31.12.1992. Se on päi- vämäärä, jolloin EY:stä tuli yhteismarkkina- aluetta, jonka sisällä ihmisillä, tavaroilla, palve- luilla ja tiedolla on vapaa kulku. Maamme edus- kunta on puolestaan hyväksynyt ehdot, jotka te- kevät mahdolliseksi Suomen liittymisen Euroopan talousalueeseen yhdessä muiden EFTA- maiden kanssa (Sveitsi jättäytyi kansanäänes- tyksellä liittoutuman ulkopuolelle). EY:n sisällä käydään kansanäänestyksiä taloudellisen liiton laajentamiseksi poliittiseksi ja sotilaalliseksi lii- toksi. Jo Voltairen esittämä haavekuva Euroop- asta yhtenä tasavaltana on lähempänä toteutu- mistaan kuin koskaan uudella ajalla.

EY-ideologian viimeaikaiset vastoinkäymiset kuitenkin tekevät varovaiseksi. On kenties tyy- dyttävä puhumaan Euroopan liittovaltion ase- masta mahdollisesta valtioliitosta. Kaikkialla Euroopassa tehdään itsetutkiskelua kansallisesta identiteetistä ja sen suhteesta eurooppalaisuu- teen. Eurooppalaisuus tuntuu valuvan sormien lomitse: se on läsnä kaikkialla, mutta täsmälli- sesti määriteltynä sitä ei tavoita mistään (Koi- visto 1992). Onko se muutakin kuin uusi hege- moniaoppi?

Koulutuksesta on tullut viimeisen 200 vuoden aikana keskeinen arvojen ja ideologioiden uu- sintaja ja välittäjä. Nykyään joka viides maapal- lon asukas on opettaja tai oppilas muodollises- sa koulutusjärjestelmässä. Jokaisen uuden kan- sakunnan ensimmäisiä tehtäviä on perustaa ja organisoida kansallinen koulujärjestelmä, jonka avulla voidaan luoda heterogeeniseen väestöön poliittisesti välttämätön yhtenäiskulttuuri, muo-

vata ihmisistä kansalaisia ja herättää valtion säi- lymiselle välttämätön psykologinen voima, na- tionalismi.

Toisen maailmansodan jälkeen koulutus on alettu nähdä yhä enemmän investointitekijänä, joka laajentuvana, pidentyvänä ja erikoistuvana muovaa inhimillisestä raaka-aineesta taloudelli- sesti hyödynnettäviä objekteja (Raivola 1992). Jos koulutusinstituutio on kohtuullisen hyvin onnistunut tehtävissään kansallisella tasolla, voi- daan olettaa, että se toimii funktionaalisesti myös ylikansallisella tasolla päämääränään eu- rokansalaisen ja eurotyöläisen tuottaminen - edellyttäen, että kansalliset koulutusjärjestel- mät legitimoivan voiman, nationalismin, rinnal- le voidaan herättää taloudelliseen etuun ja kult- tuuriseen yhteyteen perustuva eurooppalaisuu- den henki.

Vaikka seuraavassa keskitynkin kommentoi- maan EY:n suhteellisen tuoreita koulutuspoliit- tisia muistioita, se ei merkitse, että katsoisin eu- rooppaisen koulutuspolitiikan integrointipyrki- mysten syntyneen nimenomaan vasta EY:n toi- mesta.

Euroopan neuvosto perustettiin jo 1949. Vaik- ka alkuaan pyrkimyksenä olikin länsieurooppa- laisen valtioliiton synnyttäminen, se on laajen- tunut 27 jäsenmaan hallitusten yhteistyöeli- meksi, jonka toiminnan perusideana on, että millään maalla ei ole yksinoikeutta tietoon, luo- vuuteen tai yhteiskunnalliseen edistykseen. Kulttuuriasiat ovat olleet keskeisellä sijalla sen toiminnassa. Vaikka Suomi liittyikin jäseneksi vasta 1989, se on aktiivisesti osallistunut sen kulttuuri- ja koulutusyhteistyöhön, mm. ope- tusministereiden pysyvään konferenssiin. Sel- västi suurempi vaikutus jäsenmaiden koulutus- poliittikkaan on ollut taloudellisen kehityksen yhteistyöjärjestöllä OECD:llä, johon Suomi lii- tyi 1969. Unohtaa ei myöskään saa Unescoa, vaikkakin sen toiminnan painopiste on ollut koulutuksen globaaleissa ongelmissa. Suomalai- nen koulutus on pitkään elänyt kansainvälisistä vaikutteista, usein jopa valmiita rakennerrat- kaisuja muualta lainaten.

EY:n komissio tuotti vuosina 1990-1991 muistiot korkeakoulutuksesta (COM 91/349), ammattikoulutuksesta (COM 91/397), ammatil-

lisen koulutuksen rationalisoinnista ja koordinoinnista (COM 90/334) sekä etäopetuksesta (COM 91/388). Muistioita täydensi raportti ammattitaitoisen työvoiman puutteesta Euroopassa, jonka laatija oli komissiota avustava teollisuuden tutkimus- ja kehitystoiminnan neuvonantava komitea (IRDAC).

Muistioita ei ollut tarkoitettu koulutuspoliittiseksi ohjeistoksi vaan keskustelun ja väittelyn pohjaksi jäsenmaissa.

Myös EFTA-maille tarjottiin mahdollisuus lausua mielipiteensä komission asiakirjoista. Opetusministeriömmä tilasikin kolmelta tutkijaryhmältä kommentit ja eri järjestöt saivat lausua niistä mielipiteensä. Näistä sitten keskusteltiin kahdessa seminaarissa. Esitykseni perustuu kommentteihin, jotka ministeriölle esitimme (Parjanen & Raivola 1992).

EY:N KOULUTUSMUISTIOIDEN TAUSTAFILOSOFIA

EY:n komission koulutuspoliittiset muistiot rakentuvat selvästi jatkuvaan taloudelliseen kasvuun perustuvalla ajattelulla. Muodostamalla tehokkaat sisämarkkinat ja riittävän yhtenäiset poliittiset suunnittelu- ja päätöksentekomekanismit tuleva unioni (Maastrichtin sopimuksen tavoite) voi varmistaa itselleen globaalista kasvusta mahdollisimman suuren osan. Tuotantolämää keskittyy koulutusintensiivisten, tekniikan viimeisiä saavutuksia hyödyntävien ja korkeata taitotietotasoa edellyttävien hyödykkeiden ja palvelujen tuottamiseen jättäen massa-tuotannon halvan työvoiman maihin.

Koulutuksesta ja tutkimuksesta tulee keskeinen strateginen kehitystekijä ja inhimillisistä voimavaroista tärkein tuotannontekijä. Raporttien sisältämistä pehmenneksistä huolimatta koulutuspoliittisena taustateorianä kannanottoja ohjaa teknologiaohjauksinen ja tuotantokeskeinen inhimillisen pääoman teoria. Se toimii läpäisevänä ideologiana, joka legitimoit käyttetyt käsitteet ja kielen sekä ehdotetut toimintapro- sessit. Se sekoittaa emansipatorisen näkökulman inhimillisten voimavarojen kehittämisestä

inhimillisen pääoman muodostamisen taloudelliseen näkökulmaan puhuessaan näistä käsitteistä synonyymeina.

Siksi onkin yllättävää, että perin vähän raportit kiinnittävät huomiota huippu-työvoiman tuottamisen kustannustekijöihin. Katsotaan, että markkinavoimien säätelemä kilpailu ja koulutuksen privatisoiminen pitävät huolta kustannus/hyöty -suhteesta ja johtavat kaikenlaisen keskitetyn säätelyn purkuun.

Totta onkin, että markkinahakuinen ns. kolmas sektori laajeni voimakkaasti aikana, jolloin yliopistot kärsivät laskeneesta kysynnästä. Kun yliopistojen rinnalle ei ajoissa syntynyt ei-yliopistollista korkeakoulutuksen tarjontaa, syntyi koulutukselle markkinarako, jonka hallitukset ovat antaneet ohjailematta täyttyä. Julkinen valta on useissa Euroopan maissa siirtänyt koulutusvastuuta yksityiselle sektorille ja yksilölle. Uutena muotona on syntynyt sopimuskoulutus. Kolmas sektori etsii nyt todistustensa virallistamista ja näin toimintansa legitimointia.

Kun raportit päämäärän asettelussaan lähtevät ideaalitulojen kuvauksesta, ne ovat puhtaasti korkealla poliittisella suunnittelutasolla tuotettuja maksimaalisia sektori- ja tavoitekuvaus-ia. Tosin tavoitteet on sidottu reaaliaikaiseen kontekstiinsa, mutta siitä huolimatta ne on ilmaistu tasolla ja tavalla, joka tekee lähes mahdottomaksi olla eri mieltä yleisellä tasolla tehdystä analyysistä ja siitä johdetusta tavoitteena- settelusta - edellyttäen, että hyväksyy peruspe- remissin, jatkuvan taloudellisen kasvun kilpailu- taloudessa. Vaikeudet saattavat kohdatakin vasta, kun suunnittelukieli puretaan operatiivisiksi toimintaohjeiksi kansallisille koulutusjär- jestelmille.

Entäpä jos teollisuusmaiden vaikeudet (kauptan epätasapaino, työttömyys, velkaantuminen, taloudellisen kasvun taittuminen) eivät olekaan nopeasti ohimenevä suhdannetekijä, vaan hälytys pitkän syklin alamäen alkamisesta, varoitus uuden talousjärjestyksen tarpeesta?

1980-luvun lopulla alkaneet taloudelliset ja poliittiset muutokset osoittavat, että maailma elää epävarmuuden ajassa, jonka perimmäisenä syynä on yhteiskunnan osajärjestelmien epätahtinen kehitys. Päätöksentekoteoreettisesti

ongelmana on valinta poliittisen ja biofyysisen realismin välillä.

Yhä useammat ovat vakuuttuneita, että maapallo ei kestä nykyisenkään tuotannon tasoa saati sitten volyymin kasvua. Kuitenkaan poliitikot eivät kykene vapautumaan kansalaisten enemmistön luomasta paineesta tuottavuutta ja tuotantoa kasvattamalla luoda yhä enemmän jaettavaa. Samanaikaisesti kuitenkin kasvun veturina toiminut, perinteisen rationaalisen, fordistisen mallin mukaisesti organisoitu teollisuus on kaikkialla kriisissä. Verotulojen ehtyessä julkinen sektori joutuu voimakkaasti saneeraamaan ja supistamaan toimintojaan.

Silloin näyttää lähes väistämättömältä, että yksinomaan talouselämän kasvulogiikan ohjaama koulutussuunnittelu tuottaa myös dysfunktionaalisia tuloksia. Työvoiman liikkuvuuden edistämiseksi rakennetun tutkintojen tunnustamisjärjestelmän määräyksiä pyritään kiertämään, erilaiset protektionismin muodot nousevat esiin, ahtaasti koulutettujen luonnontieteilijöiden, insinöörien ja ekonomien pysyvä työttömyys saa aikaan sosiaalisia häiriöitä, koulutusrakteita joudutaan purkamaan, alueellinen ja eri sosiaaliryhmien välinen eriarvoisuus syvenee jne.

Myös luottamus yhdessä eletyn historian tuotaman eurooppalaisen hengen jakamattomaan olemassaoloon saattaa osoittautua perusteettomaksi. Edes kansallisvaltiot eivät ole enää homogeenisia. Pariisia on sanottu Portugalin kolmanneksi suurimmaksi kaupungiksi ja Berliiniä yhdeksi Turkin suurimmista kaupungeista. Saksassa joka kymmenes lapsi on muslimi ja Ranskassa on enemmän muslimilapsia kuin protestantteja (Stobart 1990). Tuntevatko nämä etniset ja uskonnolliset vähemmistötkin itsensä eurooppalaisiksi?

Edellisellä haluan sanoa, että jos skenaariologiikaksi valitaan vaihtoehdoton tulevaisuus, minkä tahansa keskeisen osajärjestelmän häiriöt ulottavat vaikutuksensa syvälle taloudellisiin, poliittisiin ja sosiaalisiin rakenteisiin. Mielenkiintoista olisikin rakentaa vaihtoehdoton koulutusvisio kestävän kehityksen periaatteille, vaikkapa vain älyllisestä uteliaisuudesta tai kaiken varalta.

MATKALLA YHTENÄISEEN KOULUTUKSEEN?

Mitä direktiivit sanovat ja mihin ne antavat mahdollisuuden?

Viimeaikaiset tapahtuvat osoittavat kansallisen epäluuloisuuden lisääntyneen EY:n direktiivejä ja ministerineuvoston päätöksiä kohtaan, joita pidetään saneluna ylhäältäpäin ja puuttumisena kansallisiin asioihin. Siksi integrointistrategiaksi onkin sitovien normien asemasta otettu normalisoiminen tai harmonisoiminen, jota toteutetaan yhdentämällä kansallista lainsäädäntöä ja tunnustamalla moninkeskisesti eri alojen kansalliset standardit. Tämä toimintapolitiikka minimoi hallinnolliset, tekniset ja lainsäädännölliset esteet kansallisella tasolla ja nopeuttaa asioiden poliittista käsittelyä (McDaid 1990).

Koulutuspolitiikassa subsidiariteettiperiaatetta on kunnioitettu Rooman sopimuksesta lähtien. (Periaatehan tiivistettynä merkitsee sitä, että päätöksenteko hajautetaan kansalliselle tasolle. Yhteisön tasolla ratkaistaan vain asiat, joita kansallisella tasolla ei voida hoitaa.)

Oikeutetusti voidaan väittää, että ei ole olemassa EY:n normatiivista koulutussuunnittelua ja -politiikkaa. Vain artikla 128 on antanut mahdollisuuden esittää yleisiä periaatteita ammatilliselle koulutukselle. Komissio korostaa useissa yhteyksissä kunnioittavansa kansallista määräämisoikeutta koulutusasioissa ja arvostavansa sitä synergiaa, jonka monimuotoinen kulttuuri ja kielellinen yhteisö tuottaa. Ammattikoulutuksen vertailtavuus on keskeisin päämäärä, johon tulee pyrkiä.

Silti ministerineuvosto ja komissio ovat painavasti vaikuttaneet jäsenmaiden koulutukseen päätöslauselmin (yli 50 viimeisen 15 vuoden aikana), suosituksin, muistioin ja raportein. Mainittakoon, että Euroopan tuomioistuimien katsoi - jos päätöstä tulkitaan tiukasti - kaikkien koulujärjestelmän osien olevan osan ammattikoulutusjärjestelmää ja näin yhteisön määräysvallan ulottuvan koko järjestelmään (ns. Erasmus päätös 1989).

Jaques Delors on käyttänyt käsitettä 'European Social Space' kehottaessaan jäsenmaita sosiaaliseen dialogiin kansalaistensa työ- ja elinoloista. Oikeus puuttua koulutukseen versookin juuri sopimuksesta harmonisoida työ- ja elinehdot jäsenmaissa, onhan koulutus yksi yhteiskuntapolitiikan välineistä. Näin on katsottu, että yhteisön ja kansalliset koulutuspolitiikat voivat palvella taloudellisen integraation välineenä.

Reportissa "Education in the European Community: Midterm Prospects 1988-1992" (1989) esitetäänkin kolme tavoitetta: hyödyntää koulutuksen kontribuutio sisämarkkinoiden luomisessa, kytkeä koulutus, tutkimus ja yritys-elämä kiinteästi yhteen ja vähentää alueellisia sosiaalisia ja taloudellisia eroja. Työvoiman vapaa liikkuvuus kasaakin operationaalisia yhdistämispaineita erityisesti ammatilliselle ja korkeakoulutukselle. Työntajien on kyettävä vakuuttumaan työhön pyrkijän osaamisen tasosta. Siksi yhteisö on kirjannut vaatimuksen opintosuoritusten vastaavuuden ja korvaavuuden hyväksymisestä ja määritellyt standardit täyttävien tutkintojen vastavuoroisesta tunnustamisesta.

Vaikka tutkintojen ja suoritusten vastaavuusluokkia ei tarkasti määriteltäisikään, on selvää, että koulutuksen kesto ja opetussuunnitelmien sisällöt pitkälle yhdenmukaistuvat. (Esimerkkinä mainittakoon paine kolmivuotiseen korkeakoulututkintoon.) Käytäntö perustuu kuitenkin molemminpuoliseen luottamukseen enemmän kuin muodolliseen yhteiseen tutkintojärjestelmään.

Ammattikoulutuksen vertailtavuus on keskeisin päämäärä, johon tulee pyrkiä.

Euroopan Yhteisön oikeus puuttua koulutukseen versookin juuri sopimuksesta harmonisoida työ- ja elinehdot jäsenmaissa, onhan koulutus yksi yhteiskuntapolitiikan välineistä. Näin on katsottu, että yhteisön koulutuspolitiikka ja kansalliset koulutuspolitiikat voivat palvella taloudellisen integraation välineenä.

Sisämarkkinat eivät siis voi olla vaikuttamatta syvällisesti kansalliseen koulutukseen. L. Cedych (1991) jakaa nuo vaikutukset kolmeen osaan:

(1) *Mitä on pakko tehdä?* On kohdeltava jäsenmaiden opiskelijoita samanvertaisesti kuin omia (pääsykriteerit, opintososiaaliset edut, maksut) ja hyväksyttävä aikaisemmat opintosuoritukset. Opettajan oikeutta saada vakainainen virka rajoittaa monessa jäsenmaassa tulkin-ta hänen asemastaan valtion virkamiehenä (functionary). Näitä virkojahan ei ole avattava vakinaisesti muiden maiden kansalaisille (esimerkiksi poliisi, tuomari). Opettajan ongelma onkin, miten vapautua virkamiehen asemastaan huonontamatta työehtojaan ja sosiaalisia etujaan.

(2) *Mitä ovat muutokset, jotka helpottavat oman koulutuspolitiikan toteuttamista?* Näitä ovat ennen kaikkea yhteisön monet toimintaohjelmat (COMETT, ERASMUS, EUROTECHNET, TEMPUS, PETRA, IRIS, FORCE, ESPERIT; SCIENCE jne.). Osallistujille ei ole tärkeitä vain saatava konkreettinen hyöty vaan myös symbolinen: tunnustuksen saaminen omalle koulutusorganisaatiolle, oman toiminnan uskottavuuden lisääminen.

(3) *muutokset, jotka tarjoavat erinomaisen katalysaattorin omien toimintojen kehittämiseen.* Jäsenmaat ovat käyttäneet tilaisuuden kehittääkseen opetussuunnitelmiaan ja koulutusrakenteitaan. Erityisesti eurooppalaisuus on luonut paineita korkeakoulujärjestelmän monipuolistamiseen ja sen asiakaspohjan laajentamiseen. Korkeakoulut on pantu kilpailemaan keskenään ja yksityisten koulutus- ja tutkimuslaitosten kanssa. Ne on pakotettu avautumaan yhteiskuntaan.

Ammattikorkeakoulut vai yksi, yhtenäinen ja avoin korkeakoulujärjestelmä?

Kilpailun kiristäjäksi osoittautui useissa maissa 1970-luvulta alkaen perustettu ei-yliopistollinen korkeakouluväylä, ammattikorkeakoulut. Ne muodostettiin maissa, joiden oppilaitosmuotoinen ammattikoulutus varsinkin ylem-

mällä keskiasteella oli heikosti kehittynyt. Syntyn vaikuttivat paine koulutusmahdollisuuksien tasa-arvoon, elinkeinoelämän vaatimukset käytännöllisistä ja ammatillisista opetussuunnitelmista, vähemmistöjen koulutustarpeet ja yliopistokoulutuksen nousevat kustannukset (OECD 1989). Joissakin maissa niistä on kehittynyt elinvoimaisia ja omaleimaisia korkeakoulujärjestelmän osia (Saksa, Hollanti), joissakin ne on sulautettu tai sulautuneet yliopistolaitokseen (Australia, Englanti).

Mielenkiintoista onkin, että varsinkin OECD:n koulutussiantuntijoiden piirissä on kysytty, tarvitaanko enää kaksijakoista binaarijärjestelmää. Eikö resurssien käytön kannalta olisi järkevämpää muodostaa yhtenäinen (unified), mutta monenlaisia ja monenpituisia opiskelumahdollisuuksia (diversified) tarjoava, jatkuvan koulutuksen periaatteelle perustuva avoin korkeakoulujärjestelmä? Australiassa tämä johtopäätös tehtiin kertakaikkisena hallinnollisen ratkaisuna, Englannissa siihen johti luonnollinen kehitys, polytechnicsien akatemisoituminen.

Suomi lähti hyvin myöhään mukaan kehittämään yliopistolaitostaan korkeakoulujärjestelmäksi. Edellisen valossa olisi tutkittava, onko nyt rakenteilla oleva välivaihe turha. Olisiko asetettava aikataulu radikaalisemmalle uudistukselle?

Yliopisto kansallisena kulttuurilaitoksena

Edellisen yksityiskohdan lisäksi epäileviä ääniä koulutuksen yhdentämispyrkimyksistä kuuluu runsaasti. Koulu ja yliopisto ovat ennen muuta kulttuurilaitoksia. Koulutuslaitosten toiminnan harmonisoituminen merkitsisi kulttuurin harmonisoitumista.

Varsinkin saksalaisessa keskustelussa on otettu kriittinen kanta koulutusintegraatioon (Heidemann 1991). Katsotaan, että sisämarkkinat ovat puhtaasti taloudellinen yhteisö, ei edes poliittinen EU-pyrkimyksistä huolimatta, saati sitten kulttuurinen. Kulttuurihistoriallinen tapa liittää työ ja koulutus toisiinsa poikkeaa suuresti jäsenmaissa. Saksalaista dualijärjestelmää on

Koulu ja yliopisto ovat ennen muuta kulttuurilaitoksia. Koululaitoksen toiminnan harmonisoituminen merkitsisi kulttuurin harmonisoitumista.

vaikea muokata enemmistön koulukeskeiseen ammattikoulutukseen sopivaksi. Lisäksi huomautetaan, että liittovaltiotyypissä maassa on tarpeeksi tekemistä kansallisen koulutuksen harmonisoimisessa. Samoin epäillään, että vain huippukoulutetut asiantuntijat liikkuvat vapaaehtoisesti, ja heitä myös yritykset liikuttelevat. (Toistaiseksi vain kaksi prosenttia työvoimasta voidaan Euroopassa luokitella kansainvälisesti liikkuvaksi.) Juopa koulutettujen ja kouluttamattomien välillä kasvaa.

Korkeakoululaitos on kaikissa jäsenmaissa laajentunut ja kirjavaikutunut suuresti, usein lähes suunnittelematta. Yhteisön 3500 korkeakoulusta - määrä on suunnilleen sama kuin Yhdysvalloissa - suuri osa on perustettu puhtaasti kansallisia, alueellisia tai jopa ahtaasti yhden elinkeino- tai kulttuurielämän sektorin tarpeita varten. Miten tämä heterogeeninen joukko saadaan tuottamaan eurooppalainen identiteetti?

Eurooppa-ulottuvuus kasvatuksessa?

Hitaasti vaikuttavaksi taktiikaksi on valittu ns. Eurooppa-ulottuvuus kasvatuksessa. On vahvistettava nuorten tietoisuutta eurooppalaisuudesta ja osoitettava eurooppalaisen kulttuurin historiallisen kehityksen tuottamat kestävät arvot: demokratia, sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen. Sitä varten on tutustuttava yhteisön jäsenmaitten historialliseen, kulttuuriseen, taloudelliseen ja sosiaaliseen kehitykseen ja nykytilaan. On esitetty asiaa koskevan perusdokumentin laatimista ja jakelua jokaiseen oppilaitokseen. Erillistä oppiainetta ei liene viisasta luoda. Opetussuunnitelmien ja oppimateriaalien tarkistamiseen on varmasti jokaisessa maassa aihetta - ajateltakoon vaikkapa, mitä naapurimaat ovat kirjoitta-

neet historian oppikirjoissaan toisistaan! Voidaan esimerkiksi kysyä, löytävätkö ranskalainen rationalismi ja saksalainen nationalismi toisensa: pääsevätkö Voltaire ja Goethe puheyhteyteen. Englannissa on aina tunnettu syvää epäluuloisuutta manner-Eurooppaa kohtaan.

De Gasperi, nationalistisen ajattelun läpäisyvoimaan viitaten, on todennut, että Euroopan yhdentymiseksi on enemmän revittävä kuin rakennettava. Välttämätöntä on opettajien perus- ja täydennyskoulutuksessa ottaa eurooppalaisuus huomioon. Yksi keino on tehostaa opettajien ja hallintovirkamiesten vaihtoa (ARION-ohjelma).

Yhdistyvän Euroopan kieli?

Keskeinen ongelma on kielikysymys. Euroopassa puhutaan noin 120 eri kieltä. Yhteisössäkkin on jo tällä hetkellä yhdeksän virallista kieltä. Kaikenlaisen yhteistyön edellytys on yhteisesti ymmärretyn kielen löytyminen. Voisiko ajatella, että ainakin hallinnon tasolla kielten määrä supistettaisiin yhteen tai kahteen? Englanti ja ranska ovat kiistämättä maailmankieliä, mutta poliittisesti lienee mahdotonta nostaa kumpaakaan virallisesti etualalle. Siksi on perusteltua kannattaa yhteisön kielenopetusaloitteita, ennen kaikkea Lingua-ohjelmaa, joka pyrkii varmistamaan myös pienten kielten osaamisen.

Valitettavasti suomalaisten kommunikaatiovaikeudet ovat huomattavasti suuremmat kuin keskieuropalaisten. Englanninkielisen opetuksen lisääminen ei ole ratkaisu pulmaan.

Jos Eurooppa-ullottuvuudella tarkoitetaan eurooppalaisen kulttuuri-identiteetin muodostamista, kielikysymys on todella tärkeä ja hankala. Napoleonin valloitusotia seurasi voimakas romanttisen kansallistunteen nousu, joka kytki kielen, kansakunnan ja valtiollisen suvereniteetin kiinteästi yhteen. Kielestä tuli kansakunnan symboli ja sen vapauden mitta. Mutta siitä tuli myös vallan ja alistamisen väline: yksi maa, yksi kansa, yksi kieli! Vastaavasti sorrettuja yhdisti usein kielletty tai viranomaisten halveksima kieli. Ei vain poliittinen vaan myös kulttuurinen ja etninen identiteetti rakentuu kielestä ja kielellä.

Ihminen ja hänen kulttuurinsa ovat logosentrisiä (de Anna 1992).

Ei Rooman imperiumikaan yrittänyt pakottaa latinaa valloittamiensa alueitten puhekieleksi. Se salli jopa muita kieliä, ennen kaikkea kreikan, myös hallintokielenä. Latinasta tuli keskiajan oppineelle ensimmäinen vieras kieli, ja hän hallitsi sen hyvin. Hän oli aidosti kaksikielinen. Mutta äidinkielellä ja latinalla oli eri funktiot. Kansalliskielten vakiintuessa kirjoitettuna ne syrjäyttivät latinan. Silti niitä saatettiin käyttää eri yhteyksissä. Kaarle V:n kerrotaan sanoneen, että hän puhuu saksaa hevoselleen, italiaa rouville, ranskaa herroille ja espanjaa Jumalalle. Kielen luonteesta ja Euroopan historiasta voimme vetää johtopäätöksen, että ei ole mielekäästä eikä mahdollista pyrkiä edes yhteen hallintokieleen (emt.). Uuden eurooppalaisen on oltava monikielinen pystyäkseen sisäistämään ja hyödyntämään kulttuurisen rikkauden, jonka Eurooppa tarjoaa. Kauppamieshän tämän on aina tiennyt: ostaa voi millä kielellä tahansa, mutta myydä vain asiakkaan kielellä. Kielenopetus on todella suuren haasteen edessä.

EUROOPPALAISET KVALIFIKAATIOMARKKINAT

EY:tä kiinnostaa huippukoulutus

Muistioiden punaisena lankana on ylläpitää ja nostaa eurooppalaisen osaamisen tasoa huippukoulutuksen avulla. Tarve tehostaa koulutusta ja muuttaa painopistettä johtuu huolestuttavista demografisista näkymistä. EY-maissa työvoiman määrä laskee 30 vuodessa (1995–2025) 15 miljoonalla työntekijällä. Yhteisössä yli 65-vuotiaiden määrä kaksinkertaistuu vuosien 1965–2025 välillä. Saksan kansan keski-ikä on vuonna 2010 lähes 45 vuotta, kun se Brasiliassa on runsaat 27 ja Etelä-Koreassa noin 32 vuotta! Riippuvuus- eli rasisitusluku, jolla mitataan työikäisten ulkopuolella olevien suhdetta työikäisiin, nousee 35 vuodessa 49 prosentista 57 prosenttiin. Yhteisö harmaantuu. (Suomessa vastaava luku laskee 0.7 prosenttiyksiköllä aikävä-

lillä 1988–2000, mutta vuoden 2010 jälkeen nousee nopeasti.)

Kun työvoiman tarjonta radikaalisesti supistuu, merkitsee se vaatimusta olemassa olevan työvoiman käytön tehostamisesta. Sen taitotiedon taso on ylläpidettävä täydennys- ja jatkokoulutuksen avulla ja sen taidot on pidettävä käytössä entistä pidempään. Koulutuksen kohderyhmä muuttuu ja heterogenisoituu selvästi.

Erityisesti EY on huolissaan varsinkin Japanin taholta uhkaavasta koulutuskilpailusta. Tosin varsinkin IRDACin Japanin koulutuksesta tekemät johtopäätökset ovat yksinkertaisia, joiden vertaaminen eurooppalaiseen työ- ja koulutuskulttuuriin ei ilman muuta onnistu. Japani on esimerkki siitä, että koulutuksen ja työn suhde voidaan järjestää toisinkin kuin Euroopassa. Japanin koulutus ja työelämä eivät ole markkinaorientuneita vaan organisaatiokeskeisiä. Maasta puuttuvat funktionaaliset koulutuksen ja työn yhdistämis- eli rekrytointimarkkinat. Koulutuksen ala ja sisältö merkitsevät vähemmän kuin tekninen funktionalismi olettaa.

”Jokamiehen” työmarkkinat

Työelämä muodostuu taloudellis-teknologisesta, liiketaloudellisesta ja sosiaalisesta järjestelmästä. Kun koulutus organisoidaan investointina tuotantoon, se saa eri muotoja riippuen siitä, mitä em. järjestelmistä painotetaan. Asiakirjoissa on vielä voimakas teknologinen painotus. Se kuitenkin johtaa oheistuotteena jokamiehen työmarkkinoihin, segmentoituun ja ”joustavaan” työvoiman käyttöön. Työvoima palkataan läheltä tilapäiseen, laskevien teollisuuden alojen käyttöön. Yhdentymiskehitys ei tätä osaa juuri kosketa muuten kuin siten, että maahanmuuttajista ja pakolaisista näyttää muodostuvan sen kantajoukkoa.

Vähintäinkin yhtä painavana esiintyy kuitenkin sisämarkkinoiden synnyttämä liiketaloudellinen perustelu. Se edellyttää ammattityön tai yrityskeskeisiä työmarkkinoita. Molemmille on eduksi muodostaa eurooppalaiset kvalifikaatiomarkkinat. Edelliseen kuuluvat laaja-alaiset tai

dot, nopea muuntuvuus ja standardoidut ja legitimoitut pätevyudet. ”Ammattikoulutuspassi” avaa työpaikan työn sijaintipaikasta riippumatta. Sen sijaan yrityskeskeiset markkinat (vrt. Japani) muodostavat ongelman. Kvalifikaatiot ovat sidoksissa määrättyyn teknologiaan ja työn muotoiluprosessiin. Työntekijä ei voi niitä siirtää toiseen yritykseen menettämättä etujaan ja osaa osaamisestaan. Tällaisen työntekijän osalta vapaa liikkuvuus merkitsee sijoittumista tytäryritykseen ulkomailla, asennus-, huolto-, ostoyms. palvelujen suorittamista ”keikkatyönä” ulkomailla.

Edelleen jää vastaamatta, syrjäytyvätkö vähiten koulutetut työmarkkinoilta puuttuvan ammattitaidon vuoksi vai muodostavatko he nykyisten työelämän rakenteiden vuoksi tarpeellisen puskurin työvoiman tarjonnan ja kysynnän välille. Puhutaanko vain ydinteollisuuden ydintyöntekijöistä? Onko työn ammatillistuminen suhteellinen ja historiallinen ilmiö vai absoluuttinen? Joka tapauksessa yhdentymiskehitys nostaa väistämättä polarisaatioteesin uudelleen esille. Eniten kuitenkin muuttunee työ sosiaalisena järjestelmänä.

Jos 1993 laukaisee liikkeelle mittavan työvoiman liikkuvuuden, koulutuksen kansallinen määrällinen suunnittelu joutuu vaikeuksiin. Ainakin ammatillisen koulutuksen tavoitteet joudutaan määrittelemään entistä laajemmin. Tarkasti on seurattava työvoimavirtoja ja pyrittävä mallittamaan ne suunnittelun helpottamiseksi. Johtaako kehitys yhteiseen määrälliseen suunnitteluun?

Postfordistisen tuotantomuodon avaimeksi muodostuu resurssien käytön muunneltavuus ja joustavuus. Työvoimalta odotetaan staattista joustoa, ts. monitaitoisena se kykenee reagoimaan työn uusiin ehtoihin nopeasti. Dynaaminen jousto taas tarkoittaa sitä, että työntekijä peruskoulutuksessa hankkimiansa heurististen taitojen avulla kykenee nopeasti työssä oppimaan aktuaaliset työn tekemisen taidot tai että hänet strategisesti täydennyskouluttamalla voidaan sijoittaa katkoksetta uusiin tehtäviin. Kansainvälistyville työmarkkinoille kansainvälinen koulutus tuottaa sekä staattisia että dynaamisia valmiuksia.

Joustavuutta ei kuitenkaan tule ymmärtää

Koulutusjärjestelmän tasolla joustavuus tarkoittaa rakenteiden avoimuutta, ei tuuliviirimäisyyttä.

niin, että se tarkoittaisi koulutusjärjestelmän muuttamista äkillisten tuotannollisten ja taloudellisten impulssien mukaan. Koulutusjärjestelmän tasolla joustavuus tarkoittaa rakenteiden avoimuutta, ei tuuliviirimäisyyttä.

Pohjoismaisen työelämän erityispiirteet

Suomen kannalta ongelmallista on, että koulutuksen ja talouden suhteet on jäsenetty pohjoismaisen hyvinvointivaltion konseption tarjoamassa viitekehyksessä. Siihen on kuulunut suorituskykyinen talous, tehokkaasti toimivat eturistiriitojen sovittelumekanismit, naisten runsas osallistuminen palkkatyöhön ja laaja julkisen sektorin palvelujärjestelmä, kaikki perustuen massateollisuuden varaan rakentuneille uuskynesiläisille säätelyjärjestelmille.

Avoimeen kilpailutalouteen siirtyminen murtaa pohjaa hyvinvointivaltiolta sellaisena kuin se tähän asti on ymmärretty. Myös koulutuksen rooli muuttuu väistämättä. Sen selektiofunktio voimistuu. Se ei enää ole taloudellisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin riittävä ehto mutta kylläkin välttämätön.

JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Ne periaatteet, jotka komission, ministerineuvoston tai muun elimen päätöksellä ohjaavat yhteisön toimintaohjelmien rakentamista, muodostavat vähitellen viitekehysten myös kansallisille kehittämishankkeille. Näin kansalliset koulutusaloitteet lähenevät toisiaan. Epäilijät pelkäävät, että ellei kansallinen päätöksenteko kykene tuottamaan tarpeeksi isomorfisia (rakenteiltaan yhtenäisiä) järjestelmiä vertailukelpoisine tutkintoineen ja keskeisine opetus-sältöineen, koulutustakin ryhdytään ohjaamaan yhteisön päätöksin. (Vrt. CEDEFOPin, ammatillisen koulutuksen eurooppalaisen kehittämisskeskuksen työ!) Se merkitsisi demokraattisen

päätöksenteon kaventumista.

Päätökset valmisteltaisiin hyvin pitkälle yhteisön virkamiestyönä, ja varsinaisessa päätöksenteossa ei yhden (pienen) jäsenmaan sana paljon paina. Koulutusjärjestelyt ovat perinteisesti olleet niitä poliittisia ratkaisuja, joissa kansalaismielipide on päässyt vaikuttamaan. Vanhemmat ja veronmaksajat ovat tehokkaasti kontrolloineet koulutusta. Ylikansallinen päätöksenteko sulkee areenan keskustelijoilta; ei edes ole olemassa eurooppalaista yleisöä keskustelijoiksi. Kussakin maassa keskustelua käyvät vain suppean piirin asiantuntijat.

Uusklassisen kilpailutalouden ytimenä ovat niin isot markkinat, ettei monopoleja synny, ei koulutuksessakaan. Suurmarkkinat tekevät kuitenkin yhtenäistävän suunnittelun vaikeaksi, varsinkin kun suunnittelujaksot ovat lyhentyneet ja hallitsemattomia reunaehtoja muodostuu yhä enemmän.

Koulutus on aina ollut eturistiriitojen näyttämö. Suunnittelu ja neuvottelu eivät silloin ole oikean ratkaisun löytämistä, vaan konfliktien ratkaisemista. Se on dialektista, tilannekohtaista ja transaktionaalista toimintaa. Ylikansallisessa koulutuspolitiikassa piilee aikapommi: se kätkee mikro- ja mesotason konfliktit saadakseen aikaan päätökset.

Toisaalta koulutus on vaikeasti ohjailtava yhteiskuntapolitiikan lohko. Se säilyttää aina autonomiansa opettajien yksilöllisten tulkintojen vuoksi. On hyvä muistaa R. in't Veldin (1991) havainto kaikkien hallintomallien ja toimintapolitiikkojen eliniän ja vaikuttavuuden rajallisuudesta. Organisaatioiden jäsenet ovat refleksiivisiä toimijoita: he minimoivat päätösten epämiellyttävät vaikutukset välttämällä, vastustamalla, vesittämällä, sabotoimalla. Yksilöt toimivat strategisesti säilyttääkseen koskemattomuutta.

Koulutus on aina ollut eturistiriitojen näyttämö. Ylikansallisessa koulutuspolitiikassa piilee aikapommi: se kätkee mikro- ja mesotason konfliktit saadakseen aikaan päätöksiä.

tensa mahdollisimman pitkälle, näin myös kasvatusorganisaatiot.

Usein poliitikot eivät ymmärrä tehottomuuden syitä ja reagoivat lisäämällä ja tarkentamalla normeja ja direktiivejä menemällä yhä enemmän yksityiskohtiin. Epäonnistunut politiikka johtaa "lisäpolitiikkaan", politiikan kasautumiseen. Normijousta ei siis hyödytä vetää liian kiireälle.

EY:n tasolla ongelmana on erityisesti, miten komission tai virkamiesten saavuttama konsensus on käännettävissä jäsenmaiden toimintapolitiikaksi. Aloitteiden suunnan lieneekin oltava toinen: on koordinoitava kansalliset tavoitteet yhteiseksi politiikaksi.

Yksi asia näyttää kuitenkin olevan yksimielisesti tunnustettu. Jäsenmaat elävät jatkuvassa julkisten palvelujen kustannuskriisissä. Siksi koulutuksen kehittäminen ei enää voi merkitä volyymien kasvattamista, laajennettuna saman tarjoamista kuin ennenkin. Koulutuksen rakenteiden ja tarjontamuotojen on muututtava. Avoin etä- ja monimuoto-opetus pystyvät hyödyntämään yhteisön tarjoaman mittakaava- ja asiantuntijaedun. Yliopistot voidaan verkottaa satelliittien välityksellä, voidaan tuottaa yhteistä materiaalia ja kursseja sekä vaihtaa kansallista opetustarjontaa. Opiskelijavaihto ei ole päämäärä sinänsä, vaan sen tarkoitus on tehostaa opiskelua. Jotta tavoitteen mukaisesti joka kymmenes yhteisön korkeakouluopiskelija (tai joka kolmas suomalainen!) pystyisi opiskelemaan ainakin yhden lukukauden kotimaansa ulkopuolella, resursseja tulisi voimakkaasti kasvattaa. Tämä onkin pannut kysymään, eikö olisi edullisempaa panna tieto kulkemaan ts. kierrättää opettajia opiskelijoiden sijasta. Vielä edullisempaa on kierrättää tietoa nykyaikaisen informaatioteknologian avulla.

Mitä koulutuksessa tapahtuu, jos Suomi liittyy EY:n (EU:n) jäseneksi? Välittömästi ei suuria.

Menoautomaattikkaa pyörittävästä tehtävä- ja menosidonnaisesta allokoinnista siirrytään suoritusperusteiseen ja laskennalliseen allokointi- ja organisaatiokulttuuriin, joka vastaa markkinoiden kysyntään ja nostaa koulutuksen tuottavuutta. Näin tehdään riippumatta EY-ratkaisus-

ta. Se panee koulutusta tarjoavat organisaatiot kilpailemaan keskenään resursseista, myös opiskelijoista.

Keskiasteen ja korkea-asteen todistusten ja tutkintojen molemminpuolinen tunnustaminen astuu tehokkaasti voimaan.

On osallistuttava kaikkien EY:n koulutuksen toimintaohjelmien ja tiedeohjelmien kustannuksiin. (On kuitenkin varottava yliarvioimasta odotettavissa olevaa taloudellista hyötyä. EY käyttää vaihto- ja tiedeohjelmiinsa 1 mrd ECuA/v. ja rakennerahastoista 15 mrd ECuA/5 v. Satsaus tuntuu suurelta, mutta kun sitä verrataan vaikkapa suuren jäsenmaan tai teollisuusjäsen koulutussatsaukseen, se on vähäinen. Se onkin nähtävä symbolisena ja käytännöllisenä arvonnaisena, siemenrahana tai kansallisesti sitomattomana, vapaana resurssina.)

On tehostettava maahan muuttavien ja heidän lastensa koulutusta sekä laajennettava vieraskielistä opetustarjontaa.

On varauduttava palkkaamaan jäsenmaista tulevia opettajia kaikille koulutustasoille, jos he selviytyvät kielestä. Julkinen tuki korkeakouluille muuttuu entistä selvemmin distributiivisesta, siis rasitteisiin ja kuormitukseen perustuvasta, meritokraattiseksi, suoritukseen perustuvaksi.

Aikuis- ja osa-aikaopiskelua lisätään huomattavasti korkeakouluissa, joiden opetuksen tarjonta muutenkin monipuolistuu.

Kielteisiääkin vaikutuksiaakin on odotettavissa.

Usean vuoden ajan inhimillisen pääoman virta (taitotieto, tehdyt investoinnit) käy Suomesta yhteisöön päin, koulutuksen vaihtotase jää selvästi negatiiviseksi. Suomi elää 1990-luvulla koulutettujenkin korkean työttömyyden aikaa, minkä muut EY-maat kokivat jo 1980-luvulla. Yhteisössä katsotaan julkisen sektorin elpyvän ja osaltaan lievittävän työhön sijoittumisen ongelmaa. Suomi jatkaa julkisen sektorin supistamista päästäkseen samaan kuin muut jäsenmaat, ts. että korkeintaan kolmannes korkeakoulutetuista sijoittuisi julkiselle sektorille. Se panee harmitsemaan koulutusohjelmien supistamista tai uudelleen järjestelyjä. Koulutussuunnittelu keskittyy formaaliin koulutukseen, jolloin formaalisen, nonformaalisen ja informaalisen koulutuksen kehittäminen elinikäisen oppimisen järjestelmäksi häiriintyy. Suuria periaatteellisia eroja EY:n ja Suomen nykyisten koulutusideologian ja toimenpidesuosittelujen välillä ei kuitenkaan

esiinny.

ETA-sopimus astunee voimaan vuonna 1993. Se luo Eurooppaan 18 maan talousalueen. Se antaa myös Suomelle oikeuden osallistua täysin valtuuksin EY:n tiede- ja koulutusohjelmiin ja yhteistyöelimiin. Ensimmäisenä vuotena tästä oikeudesta on maksettava noin 300 mmk ja vuonna 1995 jo noin 800 mmk. Tämä summa koostuu kuitenkin vasta osuus- ja jäsenmaksuista. Jotta summa hyödyttäisi suomalaista koulutusta ja tutkimusta, yhteisprojekteihin on myös aktiivisesti osallistuttava. Niihin hankkeisiin, jotka ovat osa EY:n hyväksymiä projekteja ja saavat rahoitustukea, on löydyttävä myös kansallinen rahoitusosuus.

Arvioisin osuuden kaksinkertaiseksi verrattuna jäsenmaksuihin, ennen kuin jäsenmaksuista voi katsoa olevan taloudellista hyötyä. Yhteensä tarvitaan siis kahden ja puolen miljardin markan lisäsjointus tutkimuksen ja opetuksen kansainvälistymiseen tai sitten olemassa olevien resurssien uudelleen kohdentaminen. Koska jälkimmäinen vaihtoehto on todennäköisin, se merkitsee pienimuotoisen kansallisen tutkimuksen rahoituksen kiristymistä.

ETA-sopimus on taloudellinen sopimus, mutta se on niin haluttaessa ensimmäinen askel paljon pidemmälle menevään yhteistyöhön Euroopan yhteisöjen kanssa. Maastrichtin sopimus sanoo perusteluosan artiklassa A selvästi, että sopimusosapuolet synnyttävät keskuuteensa Euroopan unionin. Artikla B määrittelee unionille mm. yhteisen rahapolitiikan ja valuutan, yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan sekä, mikä tärkeintä kasvatuksen kannalta, pyrkimyksen unionin kansalaisuuden tuottamiseen. Eurofiilit katsovat, että Eurooppaan saadaan tuhannen vuoden tauon jälkeen jälleen Otto Suuren pyhä roomalaista keisarikuntaa vastaava yhteisö (Okker 1992). Tämän vastustajatkin myöntävät muistuttaen, että Oton valtakunta ei aikanaan enää ollut roomalainen, pyhäksi se ei milloinkaan tullut eikä se häävi ollut keisarikuntana-kaan.

LÄHTEET

Cedych, L. 1991. Higher Education and Europe after 1992. – *European Education* 23,2, 77–95.

Education in the European Community: Midterm Prospects, 1989–92. Commission (88) 280.

de Anna, L., 1992. Language and Culture: the Role of Languages in the Integration Process. – Kosonen, P. (toim.): *Changing Europe and Comparative Research*. Helsinki: VAPK.

Heidemann, W., 1991. Qualification and the Internal European Market. – *European Education* 23,2, 32–46.

Koivisto, H., 1992. Constructing a Cultural Identity and Confronting an Alien Culture. – Kosonen, P. (toim.): *Changing Europe and Comparative Research*. Helsinki: VAPK.

Mc Daid, M., 1990. The Economic and Social Dimensions to European Integration. Research Institute for Social Sciences. University of Tampere.

OECD 1989. Alternatives to Universities in Higher Education. Education Committee, Ed (89) 5.

Okker, J., 1992. E-tyylin hyppy tuntemattomaan. – *Tiedepolitiikka* 17,2, 17–22.

Parjanen, M. & Raivola, R., 1992. Towards a single European education policy. Comments on memoranda from the EC Commission.

Raivola, R., 1988. Eurooppalainen koulu ja opettajan-koulutus. – *Rexi* 6/86.

Raivola, R. 1992. Koulutuksen vaikuttavuuden problematiikasta. – Lehtisalo, L. (toim.): *Vaikuttaako koulutus?* VAPK.

Stobart, M., 1990. Education for a Time of Change. Kansalaiskasvatuksen vuosikirja 1990.

Suvanto, P., 1992. Kansallisuusaatteen paluu. – *Tiedepolitiikka* 17,2, 29–36.

In't Veld, R., 1991. Threats and Opportunities for Evaluation in Higher Education. – Dahllöf, U. et al (eds): *Dimensions of Evaluation in Higher Education*. London: Jessica Kingsley Publications.